

Foto: Villa Clementina

Ge 'moet' niet

Vrijstelling van leerplicht en huidige alternatieven onder de loep

Anneleen Penne en Bea Maes

In 't kort

Alle kinderen in België van 6 tot 18 jaar zijn leerplichtig. Sommige kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen (EMB) worden vrijgesteld van die leerplicht. Voor kinderen en jongeren met EMB die het voltijdse klassieke onderwijs niet aankunnen, bestaan er ook de alternatieven tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) en permanent onderwijs aan huis (POAH) en zijn er op verschillende plaatsen samenwerkingsverbanden tussen welzijn en onderwijs. Zo probeert men deze kinderen met intensieve zorg- en ondersteuningsnoden toch ook onderwijs te bieden. Maar eigenlijk zijn deze systemen niet optimaal.

Kinderen met ernstige meervoudige beperkingen (EMB) en kinderen met ernstige gedragsproblemen (EG) worden soms, in het verleden meer dan nu, vrijgesteld van de leerplicht. Wat houdt die vrijstelling van leerplicht precies in? Welke mogelijkheden zijn er voor kinderen die niet naar school kunnen, maar wel onderwijs aankunnen?

Vrijstelling van leerplicht

In België geldt voor alle kinderen van 6 tot 18 jaar de leerplicht. Ouders moeten hun kinderen laten leren. Zo wil de overheid ervoor zorgen dat iedereen onderwijs krijgt. Vanaf 15 of 16 jaar geldt de deeltijdse leerplicht.

‘Ouders zijn verplicht ervoor te zorgen dat hun leerplichtig kind daadwerkelijk onderwijs volgt, dit wil zeggen ingeschreven is in een school en er regelmatig aanwezig is, of huisonderwijs volgt.’ (1, 2).

Kinderen en jongeren ‘die in de onmogelijkheid verkeren om onderwijs te volgen’ kunnen vrijgesteld worden van deze leerplicht. De Onderwijsinspectie kent deze vrijstelling, op vraag van de ouders, tijdelijk of permanent toe (3, 4). Ouders dienen de vrijstelling aan te vragen bij het Zorgpunt Onderwijsinspectie (zie kader p. 14). Hierbij moet een gemotiveerd schrijven ingediend worden, alsook een dossier met minimaal een verslag (bv. opgesteld door CLB, COS ...) over de cognitieve mogelijkheden, mogelijkheden in adaptief gedrag en sensomotorische mogelijkheden van het kind. De ouders hebben het recht gehoord te worden door de Onderwijsinspectie alvorens deze een beslissing neemt. Zij kunnen zich hierbij laten bijstaan door een expert van hun keuze.

Een vrijstelling van leerplicht wordt niet toegekend omdat een kind niet naar school kan gaan (bv. omwille van verplaatsingsproblemen), want leerplicht staat niet gelijk aan schoolplicht. Als een kind niet naar school kan gaan, bestaan alternatieven die toelaten dat een kind alsnog onderwijs kan volgen, zij het niet op school: tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) en permanent onderwijs aan huis (POAH).

De vrijstelling van leerplicht was bedoeld als een voordeel dat de overheid biedt voor kind en ouders. Het ontslaat hen van een nodeloos administratief systeem van controle en opvolging vanuit onderwijs. Vrijstelling van leerplicht ontnemt het kind niet het recht op leren en op onderwijs. Het kind kan buiten de formele onderwijscontext een individueel aangepast ontwikkelingstraject volgen. En een kind dat vrijgesteld werd van leerplicht kan toch (ook nog op een later moment) onderwijs volgen. De vrijstelling hoeft daartoe niet ingetrokken worden.

Meer informatie over vrijstelling van leerplicht:

- Omzendbrief TOAH, POAH en vrijstelling van leerplicht in het basisonderwijs: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=9293> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Omzendbrief onderwijs voor zieke jongeren en vrijstelling van de leerplicht: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13646> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Website Departement Onderwijs en Vorming: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/leerplicht-voor-kinderen-met-een-beperking+>

Het huidige systeem van vrijstelling van leerplicht is aan herziening toe.

Tijdelijk onderwijs aan huis en permanent onderwijs aan huis

Onderwijs aan huis

Onderwijs aan huis is ‘Onderwijs dat thuis of in een specifieke voorziening verstrekt wordt aan zieke leerlingen (ongeval of ziekte) en leerlingen in moederschapsrust (= tijdelijk onderwijs aan huis) of leerlingen voor wie het omwille van een handicap niet mogelijk is om onderwijs te volgen op een school (= permanent onderwijs aan huis)’ (5, 6). Het omvat ook onderwijs dat verstrekt wordt in het kader van de gemeenschapsinstellingen

voor observatie en opvoeding, in onthaal-, oriëntatie- en observatiecentra ressorterend onder de bijzondere jeugdbijstand, in centra voor voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en in het gesloten federaal centrum voor minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (7).

Het kind dat recht heeft op tijdelijke onderwijs aan huis (TOAH) of permanent onderwijs aan huis (POAH), heeft recht op 4 lestijden of 4 uren-leraar per week. Zowel bij TOAH als POAH is een kind officieel ingeschreven in een school. Bij TOAH kan dit zowel een school uit het gewoon als uit het buitengewoon onderwijs zijn. Bij POAH gaat het altijd om een school voor buitengewoon onderwijs. Onderwijs wordt aangeboden op de verblijfplaats van het kind (thuis, bij de grootouders, MFC¹ ...). De school ontvangt financiering voor het aanbieden van TOAH of POAH, namelijk voor de extra lestijden en vervoerskosten. TOAH en POAH vallen onder de gewone principes van doorlichting, gezien de kinderen zijn ingeschreven in een school.

Tijdelijk onderwijs aan huis

Tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH, 8, 9) wordt toegekend als een kind langdurig (= ononderbroken minimum 21 dagen) afwezig is op school wegens ziekte/ongeval, chronisch ziek is (= ziekte waarbij een continue of repetitieve behandeling van minstens 6 maanden noodzakelijk is), of wegens moederschapsrust afwezig is.

Om in aanmerking te komen voor TOAH:

- is een diagnose en toestemming van een arts noodzakelijk;
- moet het kind minimum 5 jaar oud zijn vóór 1 januari van het lopende schooljaar;
- moet het kind ingeschreven zijn in een school en er regelmatig les volgen.

TOAH dient door de ouders schriftelijk aangevraagd te worden bij de schooldirectie van de thuishoofdschool, met een medisch attest. De betreffende school moet dan voor dit onderwijs zorgen, mits de verblijfplaats van het kind maximum 10 km ligt van de school (vestigingsplaats)

¹ MFC: multifunctioneel centrum, biedt verblijf, dagopvang, begeleiding en/of diagnostiek aan personen met een handicap tot 21 jaar (uitzonderlijk verlengbaar tot en met 25 jaar) die nood hebben aan specifieke ondersteuning (BVR, 26 februari 2016).

Tijdelijk onderwijs aan huis en permanent onderwijs aan huis bieden voor kinderen met ernstige meervoudige beperkingen een uitweg als zij het klassieke onderwijs niet aankunnen.

gewoon onderwijs of 20 km van de school (vestigingsplaats) buitengewoon onderwijs. Bij een grotere afstand is de thuischool van het kind niet verplicht tot het aanbieden van TOAH.

Het CLB is in principe niet betrokken bij de aanvraag tot TOAH an sich. Bij een TOAH-aanvraag voor leerlingen in het buitengewoon onderwijs, is er vanzelfsprekend wel een CLB-verslag voor toegang tot het buitengewoon onderwijs ter beschikking.

Meer informatie over TOAH:

- BVR 2007 onderwijs aan huis voor zieke kinderen en jongeren: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13911> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Omzendbrief TOAH, POAH en vrijstelling van leerplicht in het basisonderwijs: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=9293> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Omzendbrief onderwijs voor zieke jongeren en vrijstelling van de leerplicht: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13646> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Website Departement Onderwijs en Vorming: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/toah>

Permanent onderwijs aan huis

Permanent onderwijs aan huis (POAH, 8, 9) wordt toegekend indien een kind door zijn/haar beperking niet naar school kan, maar wel onderwijsbegeleiding aankan. Volgende voorwaarden zijn van toepassing:

- het kind moet minimum 5 jaar oud zijn vóór 1 januari van het lopende schooljaar;

- het kind voldoet aan de toelatingsvoorwaarden tot het buitengewoon onderwijs. Er dient dus een CLB-verslag voor toegang tot buitengewoon onderwijs te zijn.

De ouders dienen POAH aan te vragen bij het Zorgpunt Onderwijsinspectie (zie kader p. 14) (evt. met ondersteuning van school/CLB), met een gemotiveerd schrijven en een medisch verslag. Ze hebben het recht gehoord te worden voor de Onderwijsinspectie haar advies uitbrengt. Zij kunnen zich hierbij laten bijstaan door een expert van hun keuze. Indien de Onderwijsinspectie POAH goedkeurt, duidt zij zelf de school voor buitengewoon onderwijs aan die het POAH dient te verzorgen. In principe is dit de dichtstbijzijnde school, rekening houdend met de vrije schoolkeuze van ouders. De Onderwijsinspectie neemt ook in overweging of de school de nodige expertise heeft om dit kind met specifieke noden onderwijs te bieden.

Meer informatie over POAH:

- BVR 2007 onderwijs aan huis voor zieke kinderen en jongeren: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13911> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Omzendbrief TOAH, POAH en vrijstelling van leerplicht in het basisonderwijs: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=9293> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Omzendbrief onderwijs voor zieke jongeren en vrijstelling van de leerplicht: <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=13646> (of via zoekrobot <http://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/>)
- Website Departement Onderwijs en Vorming: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/permanent-onderwijs-aan-huis>

Cijfers over vrijstelling van leerplicht, TOAH, POAH

Het aantal kinderen dat vrijgesteld wordt van leerplicht, schommelt al jaren rond 500. Er worden meer permanente dan tijdelijke vrijstellingen toegekend.

Aantal kinderen met vrijstelling van leerplicht tijdens de voorbije schooljaren (Agentschap voor Onderwijsdiensten)

schooljaar	vrijstelling van leerplicht		totaal
	tijdelijk	permanent	
2011-2012	32	443	475
2012-2013	37	484	521
2013-2014	26	475	501
2014-2015	24	463	487
2015-2016	26	474	500

Onderwijs aan huis kent een sterke toename. Er krijgen meer kinderen TOAH dan POAH. Vermoedelijk speelt het feit dat TOAH kan verkregen worden zonder toestemming van de Onderwijsinspectie hierbij een rol (10).

Aantal kinderen dat onderwijs aan huis krijgt tijdens de voorbije schooljaren (Agentschap voor Onderwijsdiensten)

schooljaar	onderwijs aan huis		totaal
	tijdelijk	permanent	
2011-2012	942	31	973
2012-2013	1127	48	1175
2013-2014	1301	61	1362
2014-2015	1449	71	1520
2015-2016	1775	59	1834

Zorgpunt Onderwijsinspectie beoordeelt aanvragen voor vrijstelling van leerplicht en permanent onderwijs aan huis

Annemarie Desmytere, onderwijsinspecteur

Vanaf 1 september 2014 moeten ouders aanvragen voor vrijstelling van leerplicht en permanent onderwijs aan huis (POAH) bezorgen aan de onderwijsinspectie, meer bepaald het Zorgpunt Onderwijsinspectie. Vroeger behandelde de Commissie advies buitengewoon onderwijs (CABO) deze aanvragen. Sinds de invoering van het M-decreet is de onderwijsinspectie verantwoordelijk voor deze dossiers. De vroegere CABO's, provinciaal georganiseerd, zijn dus vervangen door een centraal punt, het Zorgpunt, vertegenwoordigd door inspecteurs van verschillende onderwijsniveaus en disciplines.

- Vrijstelling van leerplicht

Het Zorgpunt Onderwijsinspectie gebruikt geen vaste en algemeen geldende criteria bij de toekenning van vrijstelling leerplicht aan kinderen en jongeren met ernstig meervoudige beperkingen. De leden van het Zorgpunt bespreken uitzonderlijke en individuele situaties.

Omdat er op dit moment in Vlaanderen verschillende vormen van aangepast onderwijs bestaan zodat kinderen/jongeren met hun beperking in een aangepaste omgeving toch onderwijs kunnen genieten, zijn aanvragen voor 'vrijstelling van leerplicht' zeldzaam. Vrijstelling van leerplicht wordt hoofdzakelijk toegekend aan kinderen en jongeren met ernstig meervoudige beperkingen (EMB) gecombineerd met een ernstige medische problematiek, vaak levensbedreigend en degeneratief. Uitzonderlijk wordt vrijstelling van leerplicht toegekend aan jongeren met ernstige gedrags- en emotionele problemen (GES).

In de vraag naar en de beslissing voor vrijstelling zijn aanbodfactoren doorslaggevend. Het onderwijsaanbod buitengewoon onderwijs voor kinderen en jongeren met ernstige meervoudige beperkingen blijft regionaal zeer ongelijk

verspreid. Het gebrek aan een aangepast schools aanbod (gewoon of buitengewoon onderwijs) op maat van het kind of de jongere, op redelijke afstand van hun woon- of verblijfplaats, soms gekoppeld aan de aanwezigheid van een alternatief van welzijn in de regio, geeft soms aanleiding tot een vrijstelling van de leerplicht.

- Permanent onderwijs aan huis (POAH)

Het Zorgpunt Onderwijsinspectie adviseert ouders vaak om permanent onderwijs aan huis (POAH) aan te vragen in plaats van vrijstelling van leerplicht. Om een gegrond advies uit te spreken gaat Zorgpunt na of het kind/de jongere ondanks de beperking enige vorm van onderwijs aankan. Het Zorgpunt bekijkt ook of de beperking het kind/de jongere werkelijk verhindert om school te lopen, voltijds of deeltijds.

Het Zorgpunt hanteert het principe dat elk kind recht heeft op onderwijs of een vorm van onderwijs. POAH is voor meerdere kinderen/jongeren de enige vorm die hen de mogelijkheid tot onderwijs biedt. Zorgpunt is dan ook waakzaam of scholen ook voor deze kinderen/jongeren handelingsplanmatig werken. Bij de aanvragen voor POAH (voor leerlingen buitengewoon onderwijs) verschuift de rol van de onderwijsinspectie bij Zorgpunt hierdoor meer en meer van het beoordelen en goedkeuren van aanvragen naar een kwaliteitstoetsing van de handelingsplannen en de werking van de klassenraad.

Wanneer kinderen/jongeren nog niet schoollopen, worden ouders verzocht ook contact op te nemen met een CLB zodat het nodige M-verslag via handelingsgerichte diagnostiek kan opgemaakt worden. Op deze wijze rijzen er geen problemen bij de inschrijving in de school én beschikt het Zorgpunt over waardevolle informatie om tot een correcte beslissing te komen.

POAH wordt meestal voor één schooljaar toegekend. Indien ouders deze vorm van onderwijs wensen te verlengen, dan moet er opnieuw een aanvraag gebeuren bij Zorgpunt. Daar wordt uitdrukkelijk gevraagd om bij deze aanvraag een verslag van de evaluerende klassenraad

van de school te voegen en een motivatie tot verlenging van POAH. Zorgpunt gaat na of er doelen op maat van de leerling door het multidisciplinair schoolteam werden geselecteerd en geëvalueerd. Op basis van de toegestuurde documenten oordeelt Zorgpunt of het voorgestelde plan garanties biedt voor een kwaliteitsvol onderwijsaanbod.

- Nieuwe trend in aanvragen

Er is een stijgend aantal aanvragen voor POAH. Opvallend is dat de laatste maanden kinderen/jongeren die in het verleden een vrijstelling leerplicht kregen, nu een aanvraag POAH indienen. Er is dus een maatschappelijke tendens om het recht op onderwijs meer invulling te geven.

Wellicht hebben ook de resultaten van het rapport van de Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht (zie het artikel p. 16 in dit nummer) de visie op vrijstelling leerplicht in Vlaanderen beïnvloed. Minister Crevits gaf intussen aan dat ze vertrekkende van de aanbevelingen in dat rapport, samen met haar collega bevoegd voor Welzijn, een kader zal uitwerken voor aangepast (inclusief) onderwijs voor leerlingen met ernstige meervoudige beperkingen. Ook de link met de dossiers van tijdelijk en permanent onderwijs aan huis (TOAH en POAH) wordt bekeken.

In afwachting van deze nieuwe aanpassingen geldt de huidige regelgeving nog steeds en kunnen ouders dus nog steeds vrijstelling van leerplicht aanvragen.

Andere creatieve oplossingen dan TOAH en POAH

Momenteel bieden TOAH en POAH, ook voor kinderen met ernstige meervoudige beperkingen en kinderen met ernstige gedragsproblemen, een uitweg indien zij het voltijdse, klassieke onderwijs niet aankunnen. Maar TOAH en POAH zijn niet de enige modaliteiten waarnaar gegrepen wordt om kinderen met intensieve zorg- en ondersteuningsnoden toch nog onderwijs te kunnen bieden. Doorheen de jaren ontstonden nog allerlei andere vormen van samenwerking tussen onderwijs en welzijn (10):

- welzijnsvoorzieningen creëren 'speelleerclasses' of 'ontwikkelingsklassen of -groepen' waarvoor ze naast begeleidend personeel ook personeel met een onderwijskundige expertise aanstellen met personeelsmiddelen van de welzijnsvoorziening. Hierbij wordt al dan niet ook officieel huisonderwijs (II) aangeboden;
- welzijnsvoorzieningen werken samen met een school voor gewoon of buitengewoon onderwijs om een onderwijsaanbod te organiseren voor hun cliënten, zonder een beroep te doen op TOAH/POAH;
- scholen en welzijnsvoorzieningen die op eenzelfde campus gesitueerd zijn, bouwen verregaande vormen van samenwerking en geïntegreerd werken uit, waarbij infrastructuur en personele middelen gepoold worden en werkwijzen gedeeld worden (bv. zie het artikel over Centrum Ganspoel p. 27 in dit nummer);
- centra voor inclusieve kinderopvang (Kind & Gezin) werken samen met scholen voor gewoon en buitengewoon onderwijs om voor de jongste kinderen met ernstig meervoudige

beperkingen vanaf de schoolleeftijd een onderwijsaanbod te kunnen realiseren (bv. zie het artikel over Villa Clementina p. 21 in dit nummer);

Bedenkingen bij vrijstelling van leerplicht, TOAH, POAH en andere constructies

De overheid en het werkveld voelen al langer aan dat het huidige systeem van vrijstelling van leerplicht aan herziening toe is. Kinderen met gelijkaardige kenmerken werden ten tijde van de CABO's², naargelang de regio, soms wel en soms niet vrijgesteld van leerplicht. Een gebrek aan eensgezindheid over het leerpotentieel van kinderen en de regionale (on)beschikbaarheid van een gepast onderwijs- en zorgaanbod speelden een grote rol in het al dan niet toekennen van vrijstellingen. Dit vormde een van de redenen waarom vanuit het Departement Onderwijs en Vorming en de Vlaamse Onderwijsinspectie in 2015 een Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht werd opgericht, die op dit gebrek aan duidelijkheid een antwoord moest bieden. Over de conclusies van deze Commissie en haar advies kan je meer lezen in het artikel 'Beleidsaanbevelingen voor onderwijs op maat' (p. 16 in dit nummer).

Momenteel bieden TOAH en POAH, ook voor kinderen met EMB en kinderen met EG, een uitweg als zij het voltijdse, klassieke onderwijs niet aankunnen. Maar deze systemen zijn niet optimaal. De uren onderwijs die worden toegekend zijn beperkt (namelijk 4 uur), ook voor kinderen die misschien geen voltijds, maar wel meer dan 4 uur onderwijs zouden aankunnen. Binnen die beperkte tijd is het ook moeilijk als leerkracht een

vertrouwensband op te bouwen met deze kinderen, die omwille van hun problematiek hier net heel erg nood aan hebben. In principe is dit ook een individueel onderwijsaanbod, en blijft het potentieel van onderwijs in groep onbenut. Kinderen zijn in de praktijk ook geen deel van een klasgroep. TOAH en POAH zijn verder pas mogelijk vanaf 5 jaar, waardoor jonge kleuters uit de boot vallen. Bovendien hebben TOAH en POAH organisatorisch soms heel wat voeten in de aarde. MFC's krijgen momenteel soms een handvol leerkrachten over de vloer, verbonden aan verschillende scholen, wat de werking en het multidisciplinair overleg soms bijzonder moeilijk maakt. Ook is er soms discussie over taakinfilling tussen de school die onderwijs aan huis komt aanbieden en het MFC waar het kind verblijft.

Onderwijs aan huis kent een sterke toename.

Net zoals bij de andere creatief uitgewerkte vormen van samenwerking tussen onderwijs en welzijn, ontbreekt hier de flexibiliteit en de mogelijkheid om het onderwijs volledig op maat van het kind te snijden. Maar er is ook geen omvattend onderwijs- en zorgbeleid, wat de kwaliteit van het onderwijs niet altijd ten goede komt. De Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht pikte ook deze knelpunten op en nam ze mee in de uitwerking van haar advies (zie artikel 'Beleidsaanbevelingen voor onderwijs op maat', p. 16 in dit nummer).

Referenties

- (1) Art.26, §1 van het decreet basisonderwijs, 25.02.1997
- (2) Art.123bis, §1 van de Codex secundair onderwijs, 17.12.2010
- (3) Art.26, §2 van het decreet basisonderwijs, 25.02.1997
- (4) Art.123, §2 en 5 van de Codex secundair Onderwijs, 17.12.2010
- (5) Art.34 en 35 van het decreet basisonderwijs, 25.02.1997;

- (6) Art. 117, 118 en 122/1 van de Codex Secundair onderwijs, 17.12.2010
- (7) Art.3, 15°/1, Codex secundair onderwijs, 17.12.2010
- (8) BVR 2007 onderwijs aan huis voor zieke kinderen en jongeren
- (9) Omzendbrief TOAH, POAH en vrijstelling van leerplicht in het basisonderwijs
- (10) Maes, B. (2015). *Rapport Commissie Criteria Vrijstelling Leerplicht*.

- (11) Meer informatie over huisonderwijs: <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/huisonderwijs-voor-leerplichtige-leerlingen>

² CABO: commissie van advies voor het buitengewoon onderwijs. Deze commissies waren bevoegd voor de leerlingen die onderwijs- en/of opvoedingsactiviteiten volgden in scholen die in de provincie gelegen waren en voor de kinderen in die provincie die vanwege een ernstige handicap geen onderwijs op school konden volgen. De CABO's waren bevoegd om, op verzoek van de ouders, te beslissen over een tijdelijke of permanente vrijstelling van de leerplicht voor een jongere of de opheffing van deze vrijstelling. Deze opdracht werd in 2014 overgenomen door het Zorgpunt Onderwijsinspectie.